

Békési Gábor

joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Elméleti-történeti Tagozatának tagja, az ÓNSZ alelnöke

Az ittasság büntetőjogi megítélése a kormányzósértés tükrében

I. Bevezető

Ittasság és kormányzósértés. Ezen szavakat olvasván óhatatlanul eszünkbe jut *Jaroslav Hasek*: Svejk, egy derék katona kalandjai a világháborúban c. regénye. Való igaz, abban felségsértésről van szó, de ki ne emlékezne arra a jelenetre, amikor Bretschneider úr, az államrendőrség civil ruhás detektívje, Svejk zagyvaságai után Palivec urat is letartóztatja, amiért megemlítette, hogy a falon korábban császár öfelségéről elhelyezett képet leszarták a legyek.

E tanulmány az ittasság büntetőjogi értékelését törekszik vizsgálni, a Horthy-korszakból merített jogesetek bemutatásán keresztül. A korszakban hatályos Csemegi-kódex külön nem rendelkezett az ittas állapotról, csupán a beszámíthatóság vizsgálata körében értékelte. Egzakt szabályozás hiányában, felmerülhet a kérdés, hogy az ittas állapot, illetve annak különböző fokozati mikor minősültek (vagy minősülhettek) beszámítást kizáró oknak? Mennyire volt egységes, következetes a bírói gyakorlat a részegség megítélésével kapcsolatban? A kérdésekre a választ kutatásom eredményei tükrében igyekszem megválaszolni, aminek tárgyát a kormányzósértés képezi.

II. A Törvényi szabályozás

II. 1. Az ittassággal kapcsolatos rendelkezések

Mindenekelőtt a bevezetőben is említett 1878. évi V. törvénycikket (Csemegi-kódex) kell megvizsgálni. Az ide vonatkozó törvényi szabályozás a következő: „Nem számítható be a cselekmény annak, aki azt öntudatlan állapotban követte el, vagy kinek elmetehetsége meg volt zavarva, és emiatt akaratának szabad elhatározási képességével nem bírt”.¹ A szöveg értelmezése kétségkívül arra utal (mivel az ittasságra nem volt külön szabályozás), hogy a részegség is büntethetőséget kizáró ok. Arra, hogy a részegség különböző fokozatai miként értékelhetőek, szabályozást nem találunk, ami arra enged következtetni, hogy ez kizárólag hatósági mérlegelés függvénye.

Megjegyzendő, hogy a kor kiváló büntetőjogásza, Angyal Pál utal arra, hogy az ittasság külön szabályozást kíván, mert lényegesen különbözik a többi beszámítást kizáró vagy

¹ 1878. évi V. törvénycikk 76. §

korlátozó októl, mivel elkerülhető. Az 1879. évi XL. törvénycikk (a kihágási büntetőtörvény) rendelkezett a botránys részegségről, mint önálló törvényi tényállásról, ami már a nyilvános helyen botrányt okozó ittas állapotban való megjelenéssel megvalósult,² ez az eset azonban a közigazgatási hatóságok hatáskörébe tartozott.

II. 2. A kormányzó büntetőjogi védelme

A háborús és forradalmi összeomlás után kivételes korszak köszöntött be hazánk történelmében: a király nélküli királyság, ami használható akár államforma-meghatározásként is. A közjogi rend alapjait 1920 januárjában lezajló választások eredményeképpen összeült Nemzetgyűlés határozta meg, illetve 1920. március 1-jén Horthy Miklóst Magyarország kormányzójává választotta.³ Az alkotmányosság szempontjából felmerülő kérdések megválaszolása, valamint a kormányzó jogkörének részletes bemutatása nem célja ennek a tanulmánynak, a továbbiakban mindössze a kormányzó büntetőjogi védelme kerül bemutatásra.

A kormányzósértés megvalósulásának alapjául szolgáló törvényi rendelkezések a következők:

1. A kormányzó személye sérthetetlen és ugyanolyan büntetőjogi védelemben részesül, mint törvényeink szerint a király.⁴

2. Aki a király ellen sértést követ el, vagy a király tényeit sértő módon bírálja, vétség miatt két évig terjedhető fogházzal, a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztésével és hivatalvesztéssel büntetendő.⁵

Jól látszik tehát, hogy az 1920. évi I. törvénycikk egy utaló szabály segítségével oldotta meg a szabályozást. Érdekeség továbbá, hogy az 1913. évi XXXIV. törvénycikk ide vonatkozó rendelkezése pedig a 1878. évi V. törvénycikk 140. § (1) helyébe lépett.⁶

III. A kormányzósértés joggyakorlata

Kutatásomhoz a Baranya Megyei Nemzeti Levéltár joganyagát használtam fel, azon belül pedig a Pécsi Királyi Főügyészségi iratok alapján dolgoztam. Az 1922-1944 közötti időszakban számos jogesetet találtam a kormányzósértéssel kapcsolatban, amelyekben az esetek nagy részénél felmerül az ittasság kérdése is. A terjedelemmel kapcsolatos kritériumok, illetve az

² Balogh Ágnes – Tóth Mihály (szerk.): Magyar büntetőjog, Általános rész. Osiris Kiadó, Budapest 2010. 152-153. o.

³ Takács Péter: A király nélküli királyság. Jogtörténeti Szemle 2017/3. sz. 82. o.

⁴ 1920. évi I. törvénycikk 14. §

⁵ 1913. évi XXXIV. törvénycikk 2. § (1)

⁶ 1878. évi V. törvénycikk 140. § (1): „Aki a király ellen sértést követ el: vétség miatt két évig terjedhető fogházzal és hivatalvesztéssel büntetendő”.

ügyek közti gyakori hasonlóságok miatt ezek közül csak néhányat ismertetek. Az iratok bizonyos esetekben tartalmazzak obszcén, nem tudományos munkába illő kifejezéseket is, azonban úgy gondolom, hogy a tanulmány hitelessége szempontjából elengedhetetlen ezek közzététele.

III. 1. Az ittasság, mint büntethetőséget kizáró ok

Paulovics László, Kiskőrösön lakó hentesmester ellen a következő miatt indult nyomozás kormányzósértés vétsége, becsületsértés vétsége, illetve hatóság elleni kihágás miatt:

1934. március 14-én ittas állapotban megjelent a bajai pályaudvaron, ahol a Dombóvár felé tartó vonatszerelvényre szállt. Ujvári Lajos rendőr főtörzsőrmester észlelte, hogy Paulovics, aki Kiskőrösre váltott jegyet, tévedésből az ellenkező irányba induló vonatra szállt fel, és jóindulatúan figyelmeztette őt erre. Az ittas állapotban lévő terhelt erre a következőképpen reagált: „ki vagy te senki, szaros.” Ezek után Ujvári Lajos a személyi adatainak bemondását kérte tőle, amit megtagadott a következő szavak kíséretében: „neked igazoljam magam, neked te senki, te is senki vagy, a főbíró is senki, a Gömbös is senki, még a Horthy is az, senkik vagytok mindnyájan, majd megtanítatlak, mert már holnap nem leszel rendőr, leszereltetlek.”

A terhelt a kihallgatáson azzal védekezett, hogy ittassága miatt a cselekményeire és kijelentéseire egyáltalán nem emlékszik. Előadta, hogy munkakönyve másolatának kiállítása végett Kiskőrösről Bajára utazott, ahol több kocsmába is betért bort, illetve rumot fogyasztani. Ujvári Lajos, Füller Izidor, Vuits Mátyás MÁV főtiszt, Paor István MÁV kalauz tanúvallomásaikkal megerősítették, hogy a Paulovics a bűncselekmények elkövetésekor erősen ittas állapotban volt. Ezek alapján az ügyészség megállapította, hogy a terhelt az elkövetéskor nem volt beszámítható állapotban, nem ismerte fel szavainak sértő tartalmát, így bűncselekmény hiánya miatt a nyomozást megszüntette⁷ kormányzósértés, becsületsértés, hatóság elleni kihágás tárgyában, azonban a továbbra is fennforogni látszó botrányos részesség ügyében a nyomozási iratokat továbbította a magyar királyi rendőrség bajai kapitányságához.⁸

⁷ A nyomozás megszüntetésének lehetőségéről a korszakban hatályos 1896. évi XXX. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról (továbbiakban: Bp.) 101. §-a rendelkezik: A nyomozás megszüntetendő, ha:

1. bűncselekmény nem forog fenn;

2. az eljárás folytatásához szükséges felhatalmazás vagy kívánat hiányzik, vagy a magánindítványra jogosult indítványt nem tett vagy azt visszavonta;

3. a további eljárástól bizonyítékok hiánya vagy azok megszerzésének rendkívüli nehézsége miatt eredmény nem várható

⁸ Baranya Megyei Levéltár, Pécs, VII. 51, Pécsi Királyi Főügyészség (továbbiakban: Levéltár), 1934. IV. 5.

Magyar Adolf földműves foglalkozású, babócsai lakos ellen az alábbiak miatt indult nyomozás: Babócsa községben 1933. június 12-én a Nemzeti Egység Pártja gyűlést tartott. A gyűlés meghallgatása végett Csovelyák Ferencz bolhói lakos is bement Babócsára több társával együtt. Délután öt-hat óra között Gergulás István babócsai lakos háza előtt beszélgettek, ahol jelen volt Magyar Adolf is. A beszélgetés tárgyát a képviselők, illetve a Nemzeti Egység Pártjának babócsai szervezkedése képezte. Gergulás ezzel kapcsolatban azt mondta: „aki nem gömbölyödik vitéz Gömbös zászlója alá, azt majd kigömbölyítik az országból.” Erre Csevolják így reagált: „lóf... Gömbösnek a valagába”. E kijelentés után Csevolják Magyar Adolffhoz fordult: „ugye te is be voltál szarva, amikor az esküt tetted?” Majd politikai dolgokról vitatkoztak tovább, míg egyszer a vita hevében a terhelt a következőt mondta: „nem esküszök én senkinek, csak a jóistennek, hamisan meg pláne nem, [...] le van szarva az egész Horthy Miklós is.”

Magyar Adolf előadta, hogy állítólagos kijelentéseit megelőzően egész napot át italozott, illetve Csevolyákkal folytatott vitatkozás közben indulatba jött, ezért kijelentéseire nem emlékszik. A nyomozás során kihallgatott tanúk, nevezetesen Bognár István, Gergulás István, Vidák Miklós vallották, hogy a gyanúsított a nyilatkozata idejében erősen ittas volt, annyira, hogy megítélésük szerint nyilatkozatának értelmét felfogni, sértő tartalmát megítélni nem volt képes. Skergula Kálmán babócsai lakos a tanúvallomása szerint Magyar Adolf a vásártéren felállított sátrában, ahol ő bort mért, egész nap ivott. Vallotta, hogy délutánig kb. 3-4 liter bort ivott, és annyira ittas állapotba került, hogy őt a sátrából eltávolította. A tanúk eme vallomásai alapján azt állapította meg az ügyészség, hogy a gyanúsított öntudatát az elfogyasztott nagy mennyiségű szeszes ital elhomályosította, annyira, hogy akaratának többé nem volt ura, így bűncselekmény hiányában megszüntette a nyomozást.⁹

Mink András ügye¹⁰ még érdekesebb:

Az 56 éves, földműves foglalkozású, semegyegresi lakost azért vádolták meg kormányzósértéssel, mert 1933. február 27-én Szeresád nevű községben, Ladiszlai István kocsmájában egy politika vita közben a „le van szarva Horthy” kifejezés hagyta el a száját. Az eset több szempontból is figyelemre méltó. Egyrészt a kocsmában, ahol 20-30 ember jelen volt, állítólag Mink kijelentésére többen ezt kiabálták: „igaza van Mink Andrásnak, akinek nem tetszik, ne hallgassa, de úgy van.” Így szintén kormányzósértés gyanújával indult nyomozás Mink Sebestyén és Lichtenberger József szeresádi lakosok ellen. A terhelték tagadták, hogy a fent említett kijelentést tették, illetve a nyomozás során kihallgatott Lichtenberger István tanú

⁹ Levéltár, 1933. IV. 5.

¹⁰ Uo.

azt vallotta, hogy ő ugyan hallotta a közbeszólást a tömegeből, de hogy kiktől származott, azt már nem tudta megmondani. Az ügyészség Mink Sebestyén és Lichtenberger József ügyében a nyomozást megszüntette azzal a hivatkozással, hogy a további eljárástól bizonyítékok hiánya vagy azok megszerzésének rendkívüli nehézsége miatt eredmény nem várható.

Mink András a nyomozás során a cselekményét beismerte, azonban azzal védekezett, hogy ittas állapotban volt és felindult állapotban tette meg kijelentését. Albrecht József és Májer Gábor tanúk vallomása alapján bizonyítható volt, hogy a terhelt valóban megtette az általa is elismert kijelentést. Az ittassággal kapcsolatban a nyomozás során azt vallották, hogy Mink András a cselekménye tanúsításakor valóban ittas volt ugyan, de az állapota nem volt olyan fokú, hogy akaratának szabad elhatározását kizárta volna volna. Ezek alapján az ügy a Pécsi Királyi Törvényszékhez került.¹¹ A bíróságon azonban sem Albrecht sem Májer nem bizonyította a vádbeli kijelentést, ellenben a vádlottnál fennálló nagyfokú ittasságot, illetve teljes részegséget igazolt mindkét tanú. Erre tekintettel a bíróság Mink Andrást öntudatlan állapotra (teljes részegség), mint beszámítást kizáró okra tekintettel a vád és következményei alól jogerősen felmentette.

III. 2. Marasztaló ítéletek

Prauda Sándor ügyében¹² a következő történt:

Dunaszekcső községhez tartozó Dunaszekcső-szigeten 1933. június 18-án Szemelácz Ferenc kocsmájában Lévai Sándor, Szem Boldizsár, és Bari József borozás közben politikáról beszélgetett. A terhelt a szomszédos asztalnál foglalt helyet. Hallgatván a másik asztalnál folyó beszélgetést, közbeszólt azzal, hogy ő nagy politikus, és: „szarik a Horthy és Gömbösnek, de bele a szájába és a tányérjába. Horthy csak főhadnagy volt, összetoborozta az embereket,

¹¹ A hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság a dolgozatban szereplő összes ügyben a Pécsi Királyi Törvényszék a Bp. 14-16. §, valamint a 1913. évi XXXIV. törvénycikk. 4. § (1) értelmében: Bp. 14. § A büntető bíróságok hatáskörét külön törvény határozza meg.

15. § Hatáskörét és illetékességét a bíróság hivatalból vizsgálja.

16. § Bünvádi eljárásra rendszerint az a bíróság illetékes, a melynek területén a bűncselekmény elkövetve volt, habár az eredmény máshol következett is be. Ha a bűncselekmény több bíróság területén, vagy több bíróság területének határán volt elkövetve, vagy bizonytalan, hogy melyik bíróság területén volt elkövetve: akkor e bíróságok közül az lesz illetékes, a melyik a másikat megelőzte. Megelőzés akkor forog fenn, ha az illető ügyben egyik bíróság a másiknál korábban hozott valamely határozatot vagy tett valamely intézkedést. Ha az elkövetés helye még a vádirat benyújtása előtt bizonyossá vált: az eljárás az elkövetés helye szerint illetékese bíróságnál folytatandó.

1913. évi XXXIV. törvénycikk. 4. § (1): Az 1878. V. törvénycikk. 173. §-ában, valamint a jelen törvény 2. és 3. §-ában meghatározott cselekmény, akár nyomtatvány útján, akár más módon követték el, a kir. ítélőtáblák székhelyén működő kir. törvényszékeknek, Budapesten a budapesti kir. büntetőtörvényszéknek hatáskörébe tartozik.

¹² Levéltár, 1933. IV. 5.

behízelegte magát, így került oda ahol van, pedig kár érte, mert tönkre tette az országot, népet, és ezért most Gömbös nullást (lisztet) eszünk.”

A terhelt a nyomozás során azzal védekezett, hogy az állítólag tett nyilatkozatai idején részeg volt, így azokra visszaemlékezni nem tud. A terhelt védekezésével szemben a tanúk előadásai alapján bizonyítható volt, hogy ugyan ittas volt, de ez az állapota a szabad akaratelhatározás képességét nem szüntette meg, így beszámítást kizáró nem forog fent. A Pécsi Királyi Törvényszék 1933. december 7-én a tanúvallomások alapján megállapította a bűnösségét kormányzósértés vétségében, illetve feltűnően durva becsületsértés vétségében,¹³ ezért egy hónapi fogházra és egy évi hivatalvesztésre és politikai jogainak gyakorlásának felfüggesztésére ítélte jogerősen.

Stocker Mátyás, 46 éves, vokányi lakos, földműves ellen a következők miatt indult eljárás kormányzósértés tárgyában:

Stocker 1941. február 3-át Romeisz Kristóf vokányi lakossal a szőlőben töltötte. Este hazafele menet betértek a vokányi Pfund kocsmába. A terhelt a kocsmába belépve elkiáltotta magát: „Heil Hitler”. Romeisz ezek után azt a kérdést intézte hozzá, hogy ki az a Hitler, amit az a válasz követett, hogy hát az ő vezére. Romeisz erre azt mondta, hogy az ő vezére Horthy, mire a terhelt azt válaszolta: „le van szarva”. A történetek után Stocker azzal védekezett, hogy a kocsmában már teljesen részeg volt, arra sem emlékszik, hogy került haza. A terhelt védekezésével szemben Romeisz Kristóf, Pfund György, Botz Gergely, Botz Gergelyné és Botz Mária egybehangzóan azt vallották, hogy a fenti kijelentést valóban megtette, és valóban részeg ember benyomását keltette ugyan, de saját lábán ment ki a kocsmából, nem dülöngélt részeg ember módjára. A tanúvallomások alapján a bíróság megállapította, hogy a terhelt ugyan részeg volt, de nem állt fent az ittasságnak az a magas foka, ami a beszámítási képességet megszüntetné, ezért Stocker Mátyást 100 pengő pénzbüntetésre, mint főbüntetésre, továbbá 1 évi hivatalvesztésre és politikai jogai ugyanily tartamú felfüggesztésére, mint mellékbüntetésre

¹³ 1914. évi XLI. törvénycikk a becsület védelméről (továbbiakban: Bv.) 2. §: Aki más ellen becstelentő, lealacsonyító vagy megszégyenítő kifejezést használ, vagy pedig ily cselekményt követ el, - amennyiben az 1. § esete nem forog fenn, - a becsületsértés vétségét követi el. Az első szakasz a rágalmozás tényállását foglalja magában. Megjegyzendő, hogy a rágalmozás és becsület esetén néhány kivételtől eltekintve magánindítvány alapján indították meg az eljárást. Külön érdekesség, hogy a magyar kir. miniszter ellen történő elkövetés a kivételek csoportjába tartozott, azonban jelen esetben mégis magánindítványra indult, amit az ügyészség a következőképpen indokolt: a gyanúsított kijelentésének a jelenlegi miniszterelnök úrra vonatkozó része – minthogy ezekben – a miniszterelnök úr hivatásának gyakorlása vonatkozó olyan tényállítás nem foglaltatik, amely valóság esetében bűnvádi vagy fegyelmi eljárás megindításának oka lehetne [...] e bűncselekmény miatt a Bv. 6. § (1) értelmében magánindítvány alapján van helye bűnvádi eljárásnak.

ítélte. A közvád képviselőjében eljáró ügyész, továbbá a vádlott és a védője az ítéletet tudomásul vette, így az jogerőre emelkedett.¹⁴

Egy ehhez nagyon hasonló jogesetben¹⁵ a következő történt:

Müller Pétert, 39 éves, átai lakosú napszámost azért vádolták meg kormányzósértés vétségével, illetve a magyar állam és a magyar nemzet becsülése ellen irányuló vétség¹⁶ miatt, mert:

1941. február 14-én Németpalkonyán a községi kocsmában vitéz Jávorka József, Oberritter József és Erl János tanúk jelenlétében a következő kijelentést tette: „Horthy Miklós nekem semmi, az egy kis ember” – közben a kezével ezt mutatta is – „az is csak úgy kapja a kenyeret, ha mi adunk neki, nekünk Hitler parancsol, az a mi vezérünk és már az is dirigál itt”. Majd mikor ez ellen Jávorka felszólalt, így folytatta: „én a csendőröktől sem félek, mert azok is félnék Hitlertől, nekünk csak Hitler parancsol”. További figyelmeztetés után pedig azt hangoztatta, hogy: „Horthy nem épített országot, nem csinált az itt semmit és semmi jót, ami van is itt azt Hitler csinálta, mert ahogyan az intézkedik, úgy van, és úgy is kell lennie”.

Müller védekezésül azt hozta fel, hogy ő a vádbeli alkalommal teljesen részeg volt, így arra egyáltalán nem emlékszik. A kihallgatott tanúk (Jávorka, Oberritter, Erl) azonban a gyanúsított védekezését nem igazolták, egyedül a terhelt fia, ifjú Müller Péter vallotta, hogy az apja a fent említett alkalommal teljesen ittas volt. A tanúvallomások alapján a hatóság megállapította, hogy beszámítást kizáró ok nem forog fent. Ezek alapján terheltet a törvényszék bűnösnek találta kormányzósértés vétségében, illetve a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló vétségben, ezért 3 hónap fogházra, mint fő-, továbbá 3 évi hivatalvesztésre és politika jogai ugyanily tartamú felfüggesztésére, mint mellékbüntetésre ítélte jogerősen.

IV. Következtetések

A bemutatott jogeseteken keresztül egyértelműen megállapítható, hogy a részegség csak akkor minősült büntethetőséget megszüntető oknak, ha a szabad akaratelhatározás képességét teljesen megszüntette. A jelenleg hatályos szabályozással ellentétben nem volt különbség a tipikus, illetve a patológiás részegségi formák között, mindössze annak tisztázására volt csak szükség, hogy a gyanúsított teljesen öntudatlan állapotban volt-e a cselekmény elkövetésekor vagy sem.

¹⁴ Levéltár, 1941. IV. 5.

¹⁵ Uo.

¹⁶ 1921. évi III. törvénycikk az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről 7. §: Aki olyan valótlan tényt állít vagy terjeszt, amely alkalmas arra, hogy a magyar állam vagy a magyar nemzet megbecsülését csorbítsa vagy hitelét sértse, vétséget követ el és öt évig terjedhető fogházzal büntetendő.

Ezt megállapítani, illetve megcáfolni csak a jelenlévő tanúvallomások alapján lehetett, ugyanis az elkövetés helyére tekintettel, természetes volt, hogy a terheltek részegségre hivatkoztak büntethetőség kizárása érdekében. Azoknál az eseteknél, ahol egyértelmű volt a teljes részegség, az ügy már a bíróságig se jutott el, hanem nyomozás megszüntetésére került sor. Mink András ügyében pedig arra találunk példát, mikor a nyomozás során a tanúk azt vallották, hogy nem állt fent öntudatlan állapot, azonban a bíróságon ezzel már ellentétes álláspontot képviseltek, így született jogerős felmentő ítélet. Végeredményben kijelenthető, hogy az ügyek kimenetele teljes mértékben a tanúvallomások függvénye volt, amit sok esetben befolyásolhatott az ismeretség, bosszú, illetve egyéb emberi emóciók.